

En Eski Maya Yazı

Arkeolojiyle uğraşmak, eski uygarlıkların izini sürmek kimbilir ne zevklidir? Düşünsenize, binlerce yıl öncesinde yaşamış Sümerler, Eski Mısırlılar, Mayalar gibi birçok uygarlık var. Bu uygarlıklar nasıl yaşadılar, neler keşfettiler, hangi eserleri yaptılar merak etmemek elde değil. Arkeologlar da çok meraklı insanlar ve dünyanın çeşitli yerlerindeki kazı alanlarında eski uygarlıkları araştırıyorlar. Gerçeği söylemek gerekirse onlarınki kolay bir iş değil. Ancak, eski uygarlıklardan kalan bilgileri gün ışığına çıkarmak onları o kadar mutlu ediyor ki, yılmadan yorulmadan çalışıyorlar. Doğrusu çabalarının karşılığını da alıyorlar. Örneğin, son günlerde bir grup araştırmacı, binlerce yıllık Maya uygarlığının izini sürerken önemli bir keşifte bulundu. Bu keşif yazının tarihiyle ilgili...

Yazıya ilk önce Mezopotamya, Mısır, Çin ve Amerika'da yaşayan uygarlıklar da rastlanıyor. Amerika'daki bulgular, "Mezoamerika" olarak adlandırılan ve Mayalar gibi eski uygarlıkların yaşadığı bir bölgeden. Bu bulgular, yazının bulunuş tarihini MS 250 yılları olarak işaret ediyor. Yani, ediyordu... Çünkü, Guatemala'nın San Bartolo kazı alanında yapılan çalışmalar, Mayalar'ın MÖ 200 - 300 yılları arasında yazı yazabildiklerini gösterdi. Böylece en eski Maya yazmaları bulundu. Gerçekte arkeologların bulduğu birçok Maya yazması var. Peki araştırmacılar, doğru tarihi neden yıllar sonra buldular?

Mayalar denince, ikibin yıl öncesinde yaşamış bir uygarlıktan söz ediyoruz. Bu uygarlığın, bizimkiyle kıyaslanamayacak kadar az olanakları olduğunu tahmin edebilirsiniz. Elbette, Mayalar büyük bir uygarlık kurdular. Mimarlık, gökbilim ve matematikte çok ilerlediler. Ancak, bugün bizim kullandığımıza benzer kalemleri, kâğıtları ve en önemlisi alfabeleri yoktu. Onlar, yazılarını çoğunlukla taşlara yazıyorlardı. Yazı yazma sistemleri birçok eski uygarlıkta olduğu gibi "hiyeroglif" olarak adlandırılan resimli yazıdan oluşuyordu. Kimilerine resimli yazı kolay gibi gelebilir. Resimlerden, orada yazılanın hemen anlaşılabilceği düşünülebilir. Gerçekten de araştırmacıların gökbilimle

Yazmaları Bulundu

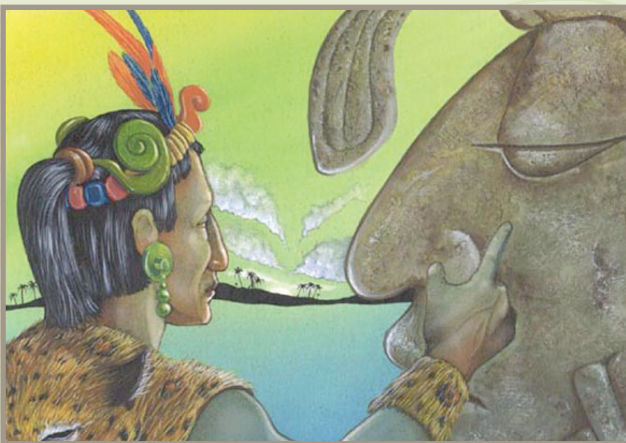
İlgili yazmaları çözmeleri sorun olmamış. Çünkü, bu yazmalarda güneş ya da ay gibi işaretlerden, söylenmek istenen anlaşılabilmiş. Ancak, yazmalarda çok da kolay anlaşılabilen ve bir şeye de benzetilemeyen yüzlerce işaret varmış. Bu işaretlerin çözülmesi, Maya alfabesinin anlaşılması uzun yıllar almış.

Güney Amerika, 1500'lü yıllarda İspanyolların egemenliği altına girmiş. Diego de Landa da, Güney Amerika'ya gelen ilk İspanyol din adamlarından biriymiş. Bu adam, Maya dili ve yazma sistemini incelemiş. Amacı, Maya alfabesini çözmekmiş. Hiyerogliflerin işaretlerinden oluştuğunu görünce, her işaretin bir harfi simgelediğini düşünmüş ve harfleri bulmak için akılcıca bir yöntem geliştirmiş. Bu amaçla yerli halktan İspanyolca bilen biriyle çalışmış. İspanyolcadaki harflerin seslendirilişinden hareketle, Maya dilindeki harflerin peşine düşmüş. "B" harfini düşünün. Bu harf, İspanyolca'da "beh" olarak seslendirilir. Diego de Landa, bu şekilde seslendirilen harfin Maya alfabesinde hangisi olduğunu öğrenmeye çalışmış. O harfleri söyledikçe, birlikte çalıştığı kişi de bu harfe karşılık gelen işaretleri göstermiş. Çalışma sonunda Diego de Landa, Maya alfabesini çözdüğünü ilan etmiş. Ancak araştırmacılar, bu alfabeyle Maya yazıtlarını okuyamamışlar. Harfleri birleştirdiklerinde ortaya çıkan sözcüklerin anlamlı olmadığını görmüşler.

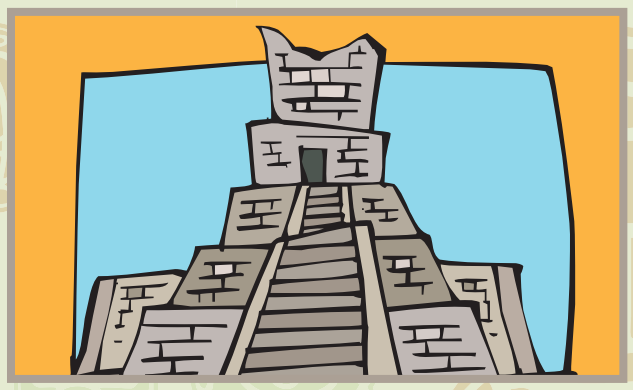

Mayaların alfabesi uzun süre bir sır olarak kalmış; ta ki 1950 yılında üniversite öğrencisi Yuri Valentinovich Knorosov'a öğretmeni bir ödev verene kadar... Tahmin edebileceğiniz gibi Yuri'nin ödevi Maya alfabesini çözmekmiş! Öğretmeni, "Bir alfabe insanlar tarafından ortaya çıkarıldıysa, yine insanlar tarafından çözülebilir." diyerek onu yüreklendirmiş. Yuri, önce eski çalışmaları incelemiş ve bir süre çalıştıktan sonra Diego de Landa'nın alfabesindeki hatayı görmüş. Maya hiyerogliflerinde bulunan işaretlerin, kimi zaman harfleri, kimi zaman da heceleri simgelediğini keşfetmiş. Örneğin, Maya dilinde çikolata anlamına geldiği düşünülen "kakaw" sözcüğünü anlatan hiyeroglif, üç işaretten oluşur. Yani, "ka", "ka" ve "wa" hecelerini içerir. Bu sözcüğün sonundaki "a" da okunmaz. Elbette, Yuri önemli bir keşifte bulunmuş; ancak bu iş bu kadar da kolay değilmiş. Daha gözden kaçan birçok nokta olmuş. Yuri'den sonra Maya alfabesiyle ilgili araştırmalar hızlanmış. Günümüzde Maya dili, hemen hemen çözülmüş durumda. Maya yazmalarının çoğu okunabiliyor. Ancak, hâlâ anlaşılmayan yerler de var.

Anlayacağınız gibi, Mayaların yazı sistemleri çok karmaşıkmiş. Bu karmaşıklık, araştırmacıları da, çok uğraştırmış. Onları uğraştıran bir başka ko-

nu da sözünü ettiğimiz gibi taşlara yazdıkları resimli yazıları tarihlendirmek olmuş. Ancak tarihlendirme işleminde kullanılan “radyokarbon” yöntemi, taşlarda işe yaramıyormuş. Çünkü, taşlarda canlı kalıntısı yokmuş. İlişkiyi kurmak zor, değil mi? Baştan başlayalım. Karbon elementini bilirsiniz. Bu element, canlıların yapıtaşlarından biridir. Üstelik, canlılarda karbon elementinin “izotop”ları da bulunur. İzotopu, kimya dünyasının elma çeşitleri gibi düşünebilirsiniz. Nasıl bir elmanın çok küçük farklar içeren çeşitleri varsa, bir elementin de

atom yapısı açısından küçük farklar içeren çeşitleri vardır. Elementlerin yapıtaşları atomlardır. Atomların çekirdeklerindeyse proton ve nötron adı verilen parçacıklar bulunur. İşte, bir elementin çeşitliliğini de bu nötron parçacıkları sağlar. Çünkü, bir elementin atomlarının çekirdeğinde aynı sayıda proton, farklı sayıda nötron bulunabilir. Farklı sayıda nötron içeren çeşit, o elementin izotopu olarak adlandırılır. Canlılarda karbon elementinin izotoplarının bulunması, arkeologlar için büyük bir nimet. Çünkü, bu izotoplar “radyoaktif” özellik taşırlar. Yani, güneşten gelen ışınlar tarafından kimyasal değişime uğrarlar. Biliminsanları, bu değişimi ölçebilirler. Böylece içinde canlı kalıntısı olan her şeyi radyokarbon yöntemiyle tarihlendirebilirler. San Bartolo kazı alanında çalışan araştırmacılar da şans eseri, içinde canlı kalıntısı bulunan yazmalar bulmuşlar.

Her mesleğin kendine özgü zorlukları var. Pe ki, tüm bu araştırmalar ve keşiflerin önemi ne? Mezopotamya ve Mısır’da bulunan uygarlıklarda yazının tarihi 3000 yıl öncesine kadar gidiyor. Şimdilik Mezoamerika’daki bulgular, burada yazının daha sonra ortaya çıktığını gösteriyor. Araştırmacılar, dünyadaki eski uygarlıklar arasındaki ilişkileri merak ediyorlar ve bunu inceliyorlar. Örneğin, Mezoamerika’da da yazı çok daha eski olabilir mi? Mayalarla ilgili çalışmalar devam ediyor. Her an yeni bulgular ortaya çıkıyor, bilim ve teknoloji ilerledikçe elde edilen bulguların işlenmesi ve değerlendirilmesi de kolaylaşıyor.

Gizemli Uygarlık: Mayalar

Mayalar, günümüzde Meksika, Guatemala, El Salvador ve Honduras olarak bilinen ülkelerin olduğu bölgede yaşamışlar. Binlerce yıl süren uygarlıklarını tarımla uğraşarak sürdürmüşler. Tarımla uğraşmak, mevsimleri, ayları izlemek gerektirdiğinden, bir takvim geliştirmişler. Anlaşılan, Mayalar’ın matematik bilgileri bayağı gelişmiş. Ancak bizim 10 tabanlı sayma sistemimize karşılık, onların 20 tabanlı sayıları varmış. Büyük sayılar, yirminin katları şeklinde ifade edilmiş. Mayalar, kentlerde yaşamış ve mimaride de kendilerini geliştirmişler. Bu kentleri krallar yönetmiş. Eski Mısırlıların piramitlerine benzer büyük tapınaklar yapmışlar. Gökbilimle de yakından uğraşmış, yıldızlarla ilgili önemli keşiflerde bulunmuşlar. Yıldızların hareketlerine önem verilmiş. Her geçen yirmi yıl kutlanırmış. Kutlamalarda krallar büyük taşlar diktirirlermiş. Araştırmacılar, bu taşlarla tanrılar, gökyüzü ve yaşam arasında ilişki kurmak istediklerini düşünüyor.

Bu büyük uygarlıkla ilgili başka ilginç bulgular da var. Örneğin, Mayaların ana besini mısırmış. Çikolatayı da severlermiş. Sıcak çikolataya benzer bir içeceği “Tanrıların içeceği” olarak adlandırmışlar. Takı takmayı sever, güzelliklerine önem verirlermiş. Takılarda en çok yeşim taşı kullanılmış.

Ancak, bu uygarlık henüz anlaşılmayan nedenlerden dolayı Milattan Sonra 900 yıllarında gerilemeye başlamış ve tarih sahnesinden silinmiş. İspanyollar, Güney Amerika’yı egemenlikleri altına aldıklarında orada yaşayan Maya soyundan insanlar da varmış. Bu insanlar, hâlâ büyük bir uygarlığın varlığını sürdürüyor-

Tuğba Can

Kaynaklar
Coe M. D. “If People Wrote It, People Can Read It”
Muse Kasım 2000
<http://whyfiles.org/shorties/194maya/>
<http://www.mayankids.com/>

Mayaların Matematik Dünyası

Mayaların kullandığı sayı sistemi bizim bugün kullandığımızdan çok farklı. Birden dörde kadar olan sayılar için noktalar kullanılıyor. Beş ve beşin katları olan sayılarsa çizgilerle ifade ediliyor. Bu sisteme göre, birden ona kadar sayılar şöyle:

Aşağıdaki Maya hiyerogliflerinde sayılar bulunuyor. Nokta ve çizgilere dikkat ederek bu sayıların kaç olduğunu bulup altındaki boşluğa yazın. (Örnekleri inceleyin.)

